

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาถึงการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชนและเมืองของชาวชุมชนแออัดไทยมุสลิม ในเทศบาลเมืองปัตตานี พบว่าการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชนนั้น จะเป็นการประกอบกิจกรรม ทั้งด้านที่เกี่ยวกับศาสนา และทำกิจกรรมทั่วไปโดยเป็นการใช้พื้นที่ระดับในบ้าน ละแวกบ้าน และในระดับชุมชน สำหรับพื้นที่ระดับเมืองจะทำหน้าส่งเสริมให้การดำเนินชีวิต และการประกอบ กิจกรรมต่างๆของผู้อยู่อาศัยได้ในเวลาเดียวกัน โดยสรุปประเด็นต่างๆได้ดังนี้

6.1 สรุปการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชนและเมือง

จากการศึกษาปัจจัยด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนการดำเนินวิถีชีวิตของชาว ชุมชนแออัดไทยมุสลิม สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรมของคนในชุมชน ส่งผลให้ เกิดรูปแบบการทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ของชุมชนแออัดไทยมุสลิม ในเทศบาลเมืองปัตตานี ซึ่งก่อให้เกิดลักษณะการใช้พื้นที่ที่สามารถแบ่งพื้นที่ทำกิจกรรมได้ 4 พื้นที่หลักคือ

- 1.) พื้นที่ในระดับบ้าน
- 2.) พื้นที่ในละแวกบ้าน
- 3.) พื้นที่ในระดับชุมชน
- 4.) พื้นที่ในระดับเมือง

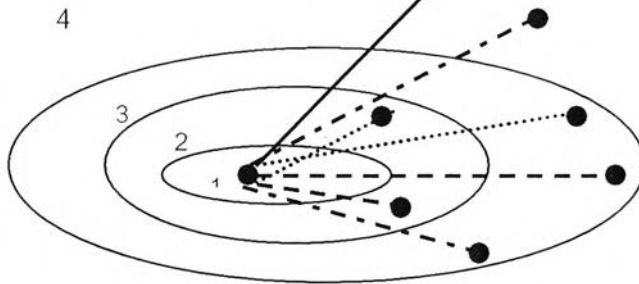
ตารางที่ 6.1 การใช้พื้นที่และการประกอบกิจกรรม

การใช้พื้นที่	กิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา	กิจกรรมทั่วไป
1.พื้นที่ในบ้าน	การละหมาดประจำวัน การ ละหมาดวันศุกร์ การเรียนอ่าน คัมภีร์อัล-กุรอานและการเรียน อักษรยาวี	การทำงานบ้าน
2.พื้นที่ละแวกบ้าน เช่น บ้าน เพื่อนบ้านญาติ ร้านค้า ฯ	การเรียนอ่านคัมภีร์อัล-กุรอาน และการเรียนอักษรยาวี	ซื้อของ และการช่วยงานเพื่อน บ้าน
3.พื้นที่ในระดับชุมชน เช่น มัสยิด	การละหมาดประจำวัน การ ละหมาดวันศุกร์ การเรียนอ่าน คัมภีร์อัล-กุรอาน การเรียน อักษรยาวี การบริจาคชะกาต และงานประเพณีฮารีรายอ	ช่วยงานชุมชน งานมัสยิด เรียนหนังสือ ทำงาน และการ ออกกำลังกาย
4.พื้นที่ในระดับเมือง เช่น โรง พยาบาล ธนาคาร ตลาด มัสยิดกลาง สวนสาธารณะ ฯ	การละหมาดประจำวัน การ ละหมาดวันศุกร์ การเรียนอ่าน คัมภีร์อัล-กุรอาน การเรียน อักษรยาวี การบริจาคชะกาต และงานประเพณีฮารีรายอ	เรียนหนังสือ ซื้อของ ไป ทำงาน นานมอ ไปธนาคาร และการพักผ่อนออกกำลังกาย

จากบทที่ 5 จะเห็นได้ชัดเจนถึงความแตกต่างในการทำกิจกรรมของคนกลุ่มวัยต่างๆใน
ชุมชนแทบจะทุกกิจกรรมของทุกประเภทกิจกรรม ส่งผลต่อการใช้พื้นที่อีกชั้นหนึ่ง การใช้พื้นที่ทำ
กิจกรรมของคนกลุ่มต่างๆ โดยสรุปดังนี้

พื้นที่	ระดับการใช้พื้นที่	สัญลักษณ์	วิธีการเดินทาง
1	บ้าน	.....	เดินเท้า
2	ละแวกบ้าน	-----	รถจักรยาน
3	ในชุมชน	-----	รถจักรยานยนต์
4	ในเมือง	_____	รถรับจ้าง

(1) กลุ่มเด็กและวัยรุ่น (อายุ 7 – 20 ปี)

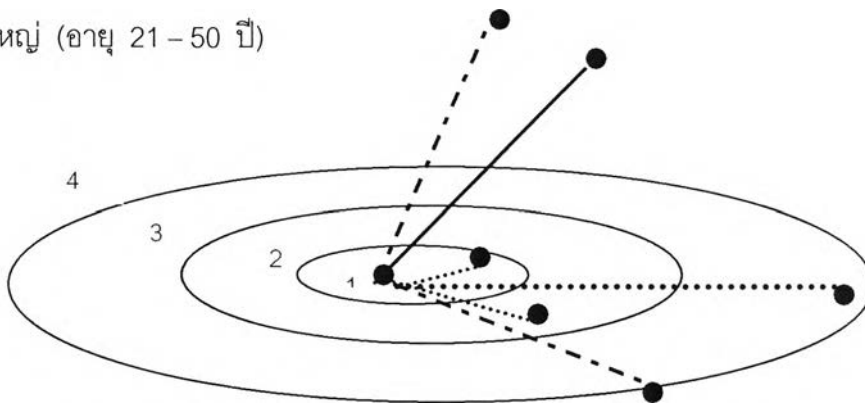
จะใช้พื้นที่ในบ้านเพื่อทำกิจกรรมที่ทำบ่อย คือ การทำงานบ้าน ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแล รองลงมาจะใช้พื้นที่ในละแวกบ้าน ได้แก่ ร้านค้าใกล้บ้าน เพื่อซื้อของ ขนม ของสด หรือซื้อของใช้อื่นๆที่จำเป็น หรือไปบ้านเพื่อนเพื่อพูดคุยหรือไปเล่น

ส่วนพื้นที่ในชุมชนที่ใช้บ่อยที่สุด จะเป็นโรงเรียน เช่น โรงเรียนสระบุรี โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ในชุมชนสระบุรี และโรงเรียนเทศบาล 3 (ปากน้ำ) ในชุมชนบึงดินตมยางและชุมชนบึงดินหะยีแม่ เนื่องจากคนกลุ่มนี้เป็นเด็กอยู่ในวัยเรียนจะต้องเรียนหนังสือ ส่วนพื้นที่อื่นๆ คือ มัสยิด และโรงเรียนตาดีกา ของแต่ละชุมชน ซึ่งๆเด็กและวัยรุ่นจะไปเรียนอ่านคัมภีร์อัล-กุรอาน และอ่านอักษรอาหรับที่มีการเรียนการสอนทุกวันจันทร์ถึงศุกร์ นอกจากนี้ก็จะไปละหมาดประจำวันหรือวันศุกร์ บ้างเป็นบางครั้งหากไม่ได้ละหมาดที่บ้าน ตลอดจนการร่วมงานประเพณีฮารีรายอซึ่งเป็นงานประเพณีประจำปีที่เกิดขึ้นหลังจากการถือศีลอด นอกจากนี้ก็ยังมีกิจกรรมทั่วไปอีก เช่น การออกกำลังกาย การเล่นกันหลังเลิกเรียน เป็นต้น

สำหรับการใช้พื้นที่ในระดับเมืองส่วนใหญ่ก็ยังเป็นกิจกรรมการเรียนหนังสืออยู่ ในระดับชั้นมัธยมศึกษา และระดับสายอาชีพหรืออาชีวะ กิจกรรมทั่วไปอื่นๆ คือ การไปซื้อของในเมือง การไปหาหมอ และการไปพักผ่อนหรือออกกำลังกายในสวนสาธารณะ ซึ่งกิจกรรมทั่วไปเหล่านี้ก็จะไปบ้างเป็นครั้งคราว

กลุ่มนี้มีวิธีการเดินทางเพื่อประกอบกิจกรรมที่หลากหลาย มีทั้งการเดินทางเท้า รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ และรถรับจ้าง

(2) กลุ่มผู้ใหญ่ (อายุ 21 – 50 ปี)

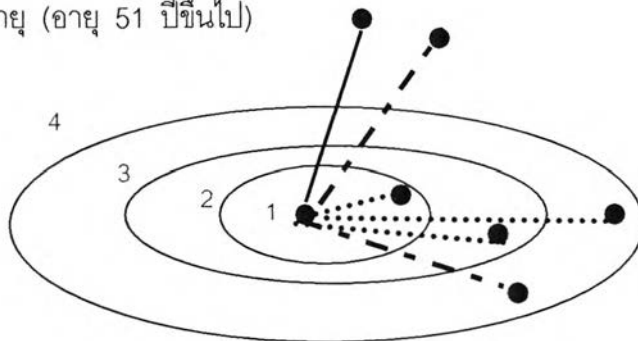

จะใช้พื้นที่ในบ้านเพื่อทำงานบ้าน เนื่องจากวัยผู้ใหญ่จะเป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องดูแลทุกคนในบ้าน การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมละแวกบ้าน ได้แก่ ร้านค้าใกล้บ้านเพื่อซื้อของทั้งที่เป็นของสด อาหารสำเร็จรูป ของชำ หรือของใช้จำเป็นอื่นๆ และยังเป็นการพบปะพูดคุยระหว่างเพื่อนบ้าน หรือการช่วยเหลืองานต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ เป็นต้น

พื้นที่ในชุมชนที่ใช้บ่อย คือ มัสยิด แต่ละชุมชน เนื่องจากคนกลุ่มนี้จะร่วมทำกิจกรรมด้านวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นการละหมาดประจำวัน การละหมาดวันศุกร์ และการร่วมงานประเพณีต่างๆ ขณะเดียวกันก็เป็นการพบปะพูดคุยกับคนอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเช่นกัน นอกจากนี้ก็ยังมีพื้นที่ที่สามารถพบปะพูดคุยกันคือ ร้านขายน้ำชา กาแฟ ซึ่งมีทั้งที่เปิดขายตอนเช้า และร้านที่เปิดขายตอนเย็นจนถึงเที่ยงคืน จะเป็นสถานที่ที่พบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันของคนในชุมชนโดยเฉพาะผู้ชาย ส่วนผู้หญิงจะนิยมร้านค้าละแวกบ้านมากกว่า

พื้นที่ในระดับเมือง เนื่องจากคนกลุ่มนี้อยู่ในวัยทำงานและการประกอบอาชีพรับจ้างเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีทั้งที่รับจ้างทั่วไป รับจ้างทาสี รับจ้างคัดเลือกปลาในแพปลาหรือในโรงงานอุตสาหกรรม รับจ้างทำเรือประมงพาณิชย์ ประมงพื้นบ้านมีเรือเอง(เรือท้ายตัด) และการประกอบอาชีพค้าขายมีทั้งขายของสด ของชำ อาหารสำเร็จรูป/อาหารตามสั่ง มีทั้งที่ขายที่บ้าน รถเข็น และไปขายตามตลาดหรือตลาดนัดต่างๆ ดังนั้นการใช้พื้นที่เพื่อทำงานจะใช้พื้นที่ทำกิจกรรมทั้งในชุมชนและขยายออกไปในระดับเมือง นอกจากนี้พื้นที่ระดับเมืองยังทำหน้าที่ส่งเสริมการทำกิจกรรมต่อการดำเนินชีวิตประจำวันอีก เช่น การไปโรงพยาบาล บ้างเป็นบางครั้งที่ป่วย การไปธนาคาร หรือ การเดินทางไปพักผ่อนหย่อนใจ/การออกกำลังกายในบริเวณสวนสาธารณะของเมือง ทั้งนี้ขึ้นกับเวลาว่างหรือความสนใจของแต่ละบุคคลด้วย สำหรับการเดินทางของกลุ่มนี้ มีทั้งการเดินทางเท้า รถจักรยานยนต์ และรถรับจ้าง

(3) กลุ่มผู้สูงอายุ (อายุ 51 ปีขึ้นไป)

พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุจะใช้พื้นที่บริเวณบ้านเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมเหมือนกับกลุ่มเด็กและวัยรุ่นกับกลุ่มผู้ใหญ่ ส่วนพื้นที่ละแวกบ้านก็มีการใช้มากเช่นกัน กิจกรรมที่ทำได้แก่ การไปซื้อของที่ร้านค้าใกล้ๆบ้านและเป็นการพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน หรือการช่วยเหลืองานเพื่อนบ้านตามสมควรเป็นต้น

ส่วนการใช้พื้นที่ในชุมชนจะใช้พื้นที่มัสยิดเพื่อทำกิจกรรมมากที่สุด ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมด้านศาสนา อาทิ การละหมาดประจำวัน การร่วมฟังธรรมจากโต๊ะอิหม่ามหรือการละหมาดในวันศุกร์ การร่วมบริจาคชะกาต การช่วยงานของมัสยิด ตลอดจนงานประเพณีฮารีรายอ ที่คนกลุ่มนี้จะมาช่วยงานตั้งแต่การเตรียมงานและอยู่ร่วมงานจนเลิก

ส่วนการใช้พื้นที่ในระดับเมืองจะเดินทางไปหาหมอยามเจ็บป่วย หรือการซื้อของใช้ที่จำเป็นบ้างเป็นครั้งคราว ส่วนวิธีการเดินทางเป็นการเดินเท้าเป็นหลัก การขับขี่จักรยานยนต์หรือการเดินทางโดยใช้บริการรถรับจ้าง

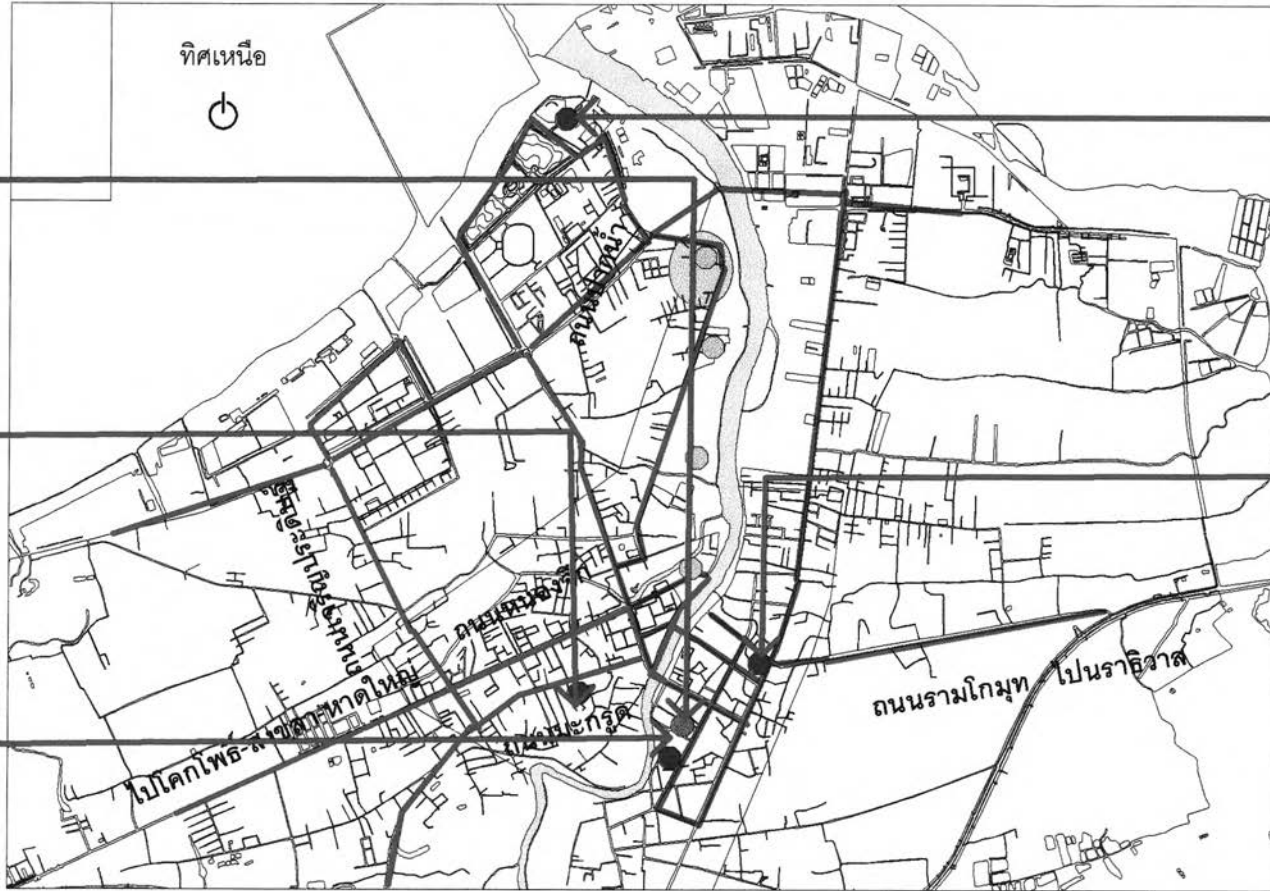
มัสยิดกลางปัตตานี

ตลาดมะกรูด

ตลาดนัดจะบังติกอ

สวนสาธารณะ

ตลาดพิธาน

การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชนและเมืองของชาวชุมชนแออัดไทยมุสลิมในเทศบาลเมืองปัตตานี

แผนที่ 6.1 สถานที่ทำกิจกรรมทั่วไปที่สำคัญในเมือง

สัญลักษณ์

- ที่ตั้งชุมชนแออัด
- เส้นทางสายสำคัญ

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

0 2 4 กม.

ที่มา: จากการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมของชาวชุมชนแออัดไทยมุสลิม จะมีลำดับความสำคัญในการใช้พื้นที่ตามประเภทกิจกรรมได้ดังนี้

1. พื้นที่ที่ทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา

มัสยิด : จากการศรัทธาในหลักคำสอนของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของและพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นธรรมนูญแห่งชีวิต (Code of life) ของชาวมุสลิมที่จะต้องยึดถือและปฏิบัติตาม ศาสนาอิสลามมิใช่เป็นศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นทั้งการปกครอง การเมืองและวัฒนธรรมในแง่ของการเป็นศาสนา หมายถึง หลักศรัทธาและการปฏิบัติศาสนกิจ เช่น การศรัทธาในพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของคัมภีร์ อัล-กุรอาน ส่วนหลักการปฏิบัติศาสนกิจได้แก่ การปฏิญาณตน การละหมาดประจำวัน การละหมาดวันศุกร์ การถือศีลอด การบริจาคซะกาตและการประกอบพิธีฮัจญ์ ส่วนในแง่ของวัฒนธรรม คือ ระเบียบแบบแผนแห่งการดำเนินชีวิต หรือรูปแบบของพฤติกรรมตลอดจนสิ่งสร้างสรรค์ต่างๆ ที่นำมาจากหรืออยู่ในขอบข่ายของคัมภีร์อัล-กุรอาน โดยมีผู้นำทางศาสนาอิสลาม และถือเป็นผู้นำชุมชนที่มีความสำคัญในลำดับต้นๆ ได้แก่ อิหม่าม รองลงมาก็เป็น คอเต็บ และบิหลัน

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าศาสนาอิสลามมิใช่เป็นเพียงศาสนา แต่ยังเป็นวิถีชีวิตของมุสลิมด้วย สถานที่สำคัญที่เป็นจุดศูนย์รวมของมุสลิม คือ มัสยิด ซึ่งเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจของชาวมุสลิม ศาสนาอิสลามถือว่ามัสยิดเป็นสถานที่ที่ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของที่จะให้มนุษย์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระเจ้า มัสยิดใช้เป็นที่ทำละหมาดโดยเฉพาะละหมาดวันศุกร์ เป็นสถานที่ที่ได้รับความรู้จากผู้นำทางศาสนาและเป็นที่พักปะสังสรรค์กัน

ความสำคัญอีกประการหนึ่งของมัสยิด คือเป็นสถานที่ที่บุคคลจะเข้าไปนั่งสำรวมจิตใจทำความสงบ เพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์และเข้มแข็ง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่ามัสยิดเป็นศูนย์กลางแห่งความสามัคคีของมุสลิม เป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาอบรมในด้านวิชาการทั้งทางศาสนาและทางโลก

บ้าน : เป็นสถานที่ที่มีหน้าที่ทางศาสนาเช่นเดียวกับมัสยิด เนื่องด้วยศาสนาอิสลามไม่ได้เป็นเพียงศาสนาเท่านั้น แต่เป็นวิถีชีวิตทั้งหมดของมุสลิมด้วย ดังนั้นพื้นที่ในบ้านจึงใช้เป็นที่ละหมาดด้วยในกรณีที่ไม่ได้ไปละหมาด ณ มัสยิด

2. พื้นที่ทำกิจกรรมทั่วไป

ระดับชุมชน ได้แก่ ร้านค้า โรงเรียน ฯ : ร้านค้าในชุมชนนอกจากเป็นแหล่งซื้อขายในเชิงเศรษฐกิจแล้ว ยังเป็นสถานที่พบปะของสมาชิกในชุมชน เป็นสถานที่ที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับส่งข่าวสารทั้งภายในและภายนอกชุมชน ถือเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจและสังคมด้วย โดยเฉพาะร้านขายน้ำชา กาแฟที่มีขายตลอดวันแต่จะคึกคักในช่วงเช้าก่อนออกไปทำงานและช่วงเย็นถึงค่ำ หลังเลิกงาน เป็นที่นิยมโดยเฉพาะกลุ่มผู้ชาย ส่วนกลุ่มผู้หญิงหรือแม่บ้านจะพบปะพูดคุยบริเวณร้านค้าละแวกบ้านซึ่งกระจายตามจุดต่างๆในแต่ละชุมชน

โรงเรียน เป็นพื้นที่ให้บริการด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน และบางครั้งก็เป็นจุดนัดพบเพื่อทำกิจกรรมส่วนรวมของชุมชนด้วย เช่น โรงเรียนสระบุรีเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา และโรงเรียนเบญจมราชูทิศในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนสระบุรี และโรงเรียนเทศบาล 3 (ปากน้ำ) เปิดสอนในระดับประถมศึกษา ให้บริการชุมชนป้อมดินหยง ป้อมดินหะยีแมและชุมชนยูโยด้านภาษี

ระดับเมือง ได้แก่ ตลาด โรงพยาบาล ฯ : แม้ในชุมชนจะมีร้านค้าที่ขายของชำ ของเบ็ดเตล็ดตลอดจนอาหารสำเร็จรูปแต่ชาวชุมชนก็นิยมไปตลาดสดและตลาดนัดในเมือง ได้แก่ ตลาดพิธานซึ่งขายอาหารสดตั้งแต่เช้าถึงบ่าย ในตอนเย็นก็มีตลาดมะกรูดซึ่งจะขายอาหารสำเร็จรูป ผลไม้ และมีตลาดเทศวิวัฒน์หรือเรียกว่าตลาดโต้รุ่ง มีอาหารสำเร็จรูปขายตั้งแต่ช่วงเย็นจนถึงดึก นอกจากนี้ยังมีตลาดนัดจะบังติกอซึ่งจะจัดขึ้นทุกวันพฤหัสบดี ส่วนใหญ่ขายของราคาถูก เป็นสินค้าของมือสอง เช่น เสื้อผ้า กระเป๋าและของใช้เบ็ดเตล็ดต่างๆ

บทบาทหน้าที่ของเมืองประการหนึ่ง คือ การให้บริการขั้นพื้นฐานแก่คนในเมือง เช่น การศึกษา การสาธารณสุข การปกครอง กิจกรรมนันทนาการสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น เนื่องจากชุมชนแออัดเป็นส่วนหนึ่งของเมือง ดังนั้นการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมทั่วไปอื่นๆ ได้แก่ การไปทำงาน หรือถ้าหากเจ็บป่วยถึงขั้นรุนแรงชาวชุมชนจะไปที่โรงพยาบาลปัตตานี ซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำจังหวัด หรือไปธนาคารเพื่อติดต่อธุรกรรมการเงิน เป็นต้น

6.2 ปัญหาของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดไทยมุสลิมในเทศบาลเมืองปัตตานี

1.)ปัญหาด้านกายภาพ เป็นปัญหาที่เกิดจากข้อจำกัดของการใช้พื้นที่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เกิดจากการขาดการวางแผนหรือออกแบบจัดสภาพพื้นที่ แต่เมื่ออยู่ตามลักษณะการใช้พื้นที่เกิดขึ้นตามพัฒนาการการใช้พื้นที่ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นหลัก ลักษณะการใช้พื้นที่ในชุมชนจึงมีข้อ

จำกัดของสภาพพื้นที่ที่เน้นการรองรับกิจกรรมต่างๆในชุมชน ซึ่งทั้ง 4 ชุมชน คือ ชุมชนสะพาน
 ชุมชนป้อมดินตื้นหยง ชุมชนป้อมดินหะยีแม และชุมชนยูโยด้านภาชีมีปัญหาที่คล้ายคลึงกัน คือ
 เนื่องจากการใช้พื้นที่ในชุมชนเป็นพื้นที่ของอาคารบ้านพักอาศัย ทั้งที่เป็นบ้านชั้นเดียว บ้านมีได้
 ฤนสูง บ้านไม้ 2 ชั้น บ้าน 2 ชั้นครึ่งตึกครึ่งไม้ซึ่งปลูกสร้างจนเต็มพื้นที่โดยไม่มีที่ว่าง จึงทำให้ชุม
 ชนมีความแออัด และความสับสนไม่เป็นระเบียบ เส้นทางสัญจรภายในชุมชนแม้ว่าจะได้รับการ
 ปรับปรุงบ้างแล้วแต่ส่วนใหญ่ก็เป็นเพียงเส้นทางแคบๆ สัญจรกันโดยการเดินเท้า รถจักรยาน
 และจักรยานยนต์ สำหรับทางเดินเท้าในชอกชอยภายในชุมชน ส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการปรับปรุง
 ยังมีลักษณะเป็นพื้นผิวดิน เฉอะแฉะในชุมชนสะพานและชุมชนป้อมดินหะยีแม ส่วนในชุมชนยูโย
 ด้านภาชียังมีบางส่วนที่เป็นสะพานไม้ และเป็นทางเดินแคบๆที่ยังไม่ได้รับการปรับปรุง อีกทั้งยัง
 มีปัญหาความขัดแย้งเรื่องการเปิดทางเดินเข้าออกระหว่างบ้านซึ่งเป็นทางออกทางเดียว สำหรับ
 ชุมชนป้อมดินตื้นหยงแม้จะได้รับการปรับปรุงทางเดินเท้าเป็นพื้นผิวคอนกรีต แต่ก็ยังเป็นเพียงทางเดิน
 แคบๆ

2.) ปัญหาด้านสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากการเลี้ยงสัตว์ในชุมชน ได้แก่ นก
 ไก่ เป็ด แพะ และแกะ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเหมือนกันทั้ง 4 ชุมชน แม้จะมีการสร้างคอกเลี้ยง
 สัตว์แล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีบางส่วนที่เลี้ยงสัตว์โดยให้ออกมาหากินเองในตอนกลางวัน แล้วเรียก
 เข้าคอกตอนกลางคืน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาด้านสภาพแวดล้อมและสุขอนามัยของคนในชุมชน
 นอกจากนี้ยังมีปัญหาในเรื่องของการระบายน้ำและการทิ้งขยะ โดยเฉพาะในชุมชนยูโยด้านภาชี
 ยังมีพื้นที่บางส่วนที่เป็นพื้นที่ลุ่มมีน้ำขัง เฉอะแฉะ ไม่มีทางระบายน้ำ และการทิ้งขยะในพื้นที่ว่าง
 ที่เป็นพื้นที่รกร้าง อันก่อให้เกิดเป็นที่เพาะพันธุ์ยุง และนำมาซึ่งแหล่งเพาะเชื้อโรคต่างๆ ส่งผลต่อ
 สุขภาพอนามัยและการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมของคนในชุมชน

3.) ปัญหาด้านความขัดแย้งของกิจกรรมที่เกิดจากการซ้อนทับของกิจกรรมบนพื้นที่เดียวกัน
 การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมของชาวชุมชนแออัด แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ พื้นที่บริเวณบ้านพักอาศัย
 และพื้นที่บริเวณสาธารณะ การใช้พื้นที่นั้นมีลักษณะการซ้อนทับของกิจกรรม โดยบริเวณบ้าน
 เป็นทั้งที่ทำงาน ที่กิน ที่นอน ที่พักผ่อนพูดคุยกันในครอบครัว ที่ทำกิจกรรมทางศาสนา ขณะที่พื้นที่
 ที่สาธารณะของชุมชน คือ เส้นทางสัญจรหรือทางเดินเท้าที่คับแคบก็ถูกเบียดบังเข้าใช้ประโยชน์
 ในพื้นที่ด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการตั้งโต๊ะวางของขาย ตากผ้า กิจกรรมการเล่นของเด็กๆ การ
 ใช้พื้นที่ของชุมชนจึงไม่สามารถแบ่งแยกความเป็นส่วนตัว และความเป็นสาธารณะออกจากกันได้
 อย่างชัดเจน ซึ่งการใช้พื้นที่ในลักษณะนี้จำเป็นที่คนในชุมชนจะต้องมีการลุ่มมอช่วยกันเป็นอย่างมาก

6.3 ข้อเสนอแนะ

6.3.1 **ข้อเสนอแนะโดยรวม** ในการพัฒนาปรับปรุงชุมชนจะต้องอาศัยความร่วมมือจากส่วนต่างๆ ตั้งแต่การร่วมมือภายในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานในระดับต่างๆ

6.3.1.1 การร่วมมือภายในชุมชน

ปัญหาบางประการเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชนสามารถได้รับการแก้ไขปัญหาได้ โดยการร่วมมือของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเอง ซึ่งการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัดควรมีการจัดการดูแล ตกลงการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชนขึ้นร่วมกัน โดยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน สำหรับการแก้ปัญหาผ่านคณะกรรมการชุมชนที่มีอยู่แล้วในแต่ละชุมชน ทั้งนี้ คณะกรรมการชุมชนก็มีหน้าที่ในการประสานงานกับหน่วยงานราชการของรัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น เพื่อเสนอขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐในการปรับปรุงหรือพัฒนาพื้นที่ในชุมชน

6.3.1.2 หน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น

หน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น ควรเข้ามาช่วยเหลือชุมชนในการจัดสภาพแวดล้อมชุมชนแออัด โดยการประสานงานกับคณะกรรมการชุมชนเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมต่อการใช้พื้นที่และคุณภาพชีวิตของชาวชุมชนแออัดต่อไป

6.3.2 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมของชาวชุมชนแออัดไทยมุสลิม

6.3.2.1 ชุมชนสะบารัง

- ควบคุมความหนาแน่นในชุมชนไม่ให้หนาแน่นจนเกินไป
- พัฒนาสภาพแวดล้อมบริเวณเส้นทางสัญจรที่เออะแอะ และบริเวณที่มีการเลี้ยงสัตว์
- สร้างชุมชนที่มีรูปแบบการทำกิจกรรมที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับการใช้พื้นที่ของคนในชุมชน

6.3.2.2 ชุมชนเปือยตันหยง

- เน้นให้ชาวชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ ส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ กระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาจากความต้องการผ่านทางคณะกรรมการชุมชน
- ออกแบบ พัฒนาพื้นที่ว่างในชุมชนหรือพื้นที่ว่างของเอกชน เพื่อจัดทำเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมทั่วไปของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

6.3.2.3 ชุมชนป้อมดิงหะยีแม

- พัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการดูแล รักษาการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมในชุมชน และทำหน้าที่ประสานงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานอื่นๆ
- พัฒนาสภาพทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน โดยเฉพาะบริเวณที่มีความเออะและเพื่อประโยชน์ในการสัญจรและเพิ่มคุณภาพของการใช้พื้นที่

6.3.2.4 ชุมชนยูโยदानภาชี

- พัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เพื่อให้พื้นที่ที่มีคุณภาพที่ดีขึ้นในการทำกิจกรรม การพัฒนาสภาพ คือการยกระดับชุมชน(Slum Upgrading) ทำได้ 2 แบบ คือ การปรับปรุงตัวบ้านในที่ดินเดิม และการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในพื้นที่เดิม
- ส่งเสริมการรวมตัวและบทบาทของคณะกรรมการชุมชน ในการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพในชุมชน
- หน่วยงานระดับท้องถิ่นควรเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

6.4 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

จากการศึกษาถึงการในพื้นที่ทำกิจกรรมของชาวชุมชนแออัดไทยมุสลิม ในเทศบาลเมืองปัตตานี พบว่ามีลักษณะการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมภายในชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่กับผู้ที่พักอาศัยอยู่ในชุมชน สภาพของพื้นที่ในชุมชน ตลอดจนความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่ในระดับเมือง ซึ่งหากมีการศึกษาครั้งต่อไปนั้น ควรศึกษาถึงลักษณะของการใช้พื้นที่ในชุมชนไทยมุสลิมในด้านของบทบาทหรือการใช้พื้นที่ว่าง เพื่อทำกิจกรรมอื่นๆ อาทิ กิจกรรมนันทนาการ เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนและจัดการพื้นที่ของชุมชนและเมืองได้ต่อไป